

agresoru-ta-zvilnennya-oboronciv-ukrayini-yaki-perebuvayut-u-poloni-derzhavi-agresora-441.

6. Павлюк А. Статус «військовополонений» – новий виклик для системи правосуддя в Україні? 10.06.2022. URL: <https://justtalk.com.ua/post/status-vijskovopolonenij--novij-viklik-dlya-sistemi-pravosuddya-v-ukraini-discussion-paper>.

7. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України щодо врегулювання процедури обміну засуджених як військовополонених. Проект закону України №7436 від 06.06.2022 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7436&conv=9>.

8. Європейська конвенція незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Прийнята 25.01.1974 р. Набрання чинності в Україні 31.10.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text.

9. Лівін М. Ніхто не уникне кари: як працює Моссад найвідоміша спецслужба світу. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/knowledge/book-of-the-week/325909-knigatizhnya>.

Шоголев Дмитро Сергійович,
науковий консультант Науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОМБАТАНТА»

Незважаючи на те, що питання статусу військовополоненого є достатньо розробленим в теорії міжнародного та міжнародного кримінального права генеза інституту воєнного полону свідчить про поступову трансформацію змісту його поняття через виникнення нових видів збройних зіткнень та осіб які беруть в ньому участь.

В науковій та практичній літературі з проблем застосування міжнародного гуманітарного права наголошується, що статус військовополоненого тісно пов'язаний зі статусом комбатанта. Термін “комбатант” позначає право брати безпосередню участь у бойових діях. Як вказувала у своїй доповіді Міжамериканська комісія з прав людини, «привілеєм комбатанта є, по суті справи, дозвіл вбивати комбатантів противника або наносити їм поранення, а також знищувати інші військові об'єкти противника» [1]. На відміну від цивільних осіб

проти комбатанта не може бути висунуто звинувачень і він не може притягуватися до суду і бути засудженим за свою участь у військових діях, якщо, застосовуючи силу, він діяв відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

В п. 2 ст. 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 12 серпня 1949 року (далі – ДП I) [2] визначено, що «особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті (крім медичного і духовного персоналу), є комбатантами, тобто вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях». При цьому зазначено, що збройні сили сторони, що перебуває в конфлікті, складаються з усіх організованих збройних сил, груп і підрозділів, що перебувають під командуванням особи, відповідальної перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих, навіть якщо ця сторона представлена урядом чи владою, не визнаними супротивною стороною. Такі збройні сили підпорядковані внутрішній дисциплінарній системі, яка, поряд з іншим, забезпечує додержання норм міжнародного права, застосовуваних у період збройних конфліктів.

ДП I була внесена ясність щодо умов, які містились у визначенні різних категорій комбатантів. Зокрема, це стосуються тієї частини збройних сил, які не є регулярними військами і мають відповідати наступним ознакам:

1) наявність командної особи, відповідальної за поведінку своїх підлеглих, що є важливим елементом для розрізнення актів жорстокого насильства, які є результатом самостійної одноосібної ініціативи і дій під час збройних конфліктів. Поняття відповідального командування не означає, що дане командування повинно бути законним або «добропорядним». Досить, щоб воно володіло здатністю контролю і режимом внутрішньої дисциплінарної системи для комбатантів [3].

Основне в цій умові – це гарантія того, що іррегулярні озброєні сили організовані та відповідно керовані, дисципліновані і знаходяться під керівництвом конкретної особи командира, відповідно існує взаємна відповідальність за відданий наказ і його виконання і саме цю обставину забезпечує здібність до виконання правил збройного конфлікту. На думку А. Полторака наявність командира ще не гарантує ведення бойових дій у рамках, встановлених міжнародним гуманітарним правом. Особи, які взялися за зброю або здійснюють ворожі дії поодиночці або групами в декілька осіб, повинні розглядатися як злочинці. Основне в цій умові – це гарантія того, що іррегулярні

озброєні сили організовані та відповідно керовані, дисципліновані і знаходяться під керівництвом конкретної особи командира [4, с. 243], відповідно існує взаємна відповідальність за відданий наказ і його виконання і саме цю обставину забезпечує здібність до виконання правил ЗК.

2) зобов'язання дотримання норм гуманітарного права за своєю природою тяжіє над комбатантами і збройними силами. Усвідомлення цього зобов'язання є невід'ємною частиною визначення комбатанта. Однак порушення норм гуманітарного права комбатантами не може бути використано для позбавлення їх статусу комбатанта або військовополоненого. Крім того, одна сторона в конфлікті не може виправдати своє недотримання норм гуманітарного права тим, що противна сторона також не дотримується його [3].

3) зобов'язання носити відзнаки, а також відкрито носити зброю і відрізняти себе від цивільних осіб. Різниця між комбатантом і цивільною особою залишається однією з основних умов надання статусу військовополоненого взятому в полон комбатанту. ДП І вніс ясність в зобов'язання, що стосуються носіння відзнак, відкритого носіння зброї, а також в зобов'язання відрізняти себе від цивільного населення, які визначаються ЖК III. Відповідно до ч. 3 ст. 44 ДП І комбатанти зобов'язані відрізняти себе від цивільного населення в той час, коли вони беруть участь у нападі або у військовій операції, що є підготовкою до нападу. У той же час ДП І визнає, що під час збройних конфліктів бувають такі ситуації, коли через характер воєнних дій озброєний комбатант не може відрізняти себе від цивільного населення. У цих ситуаціях Протокол передбачає, що комбатант зберігає свій статус комбатанта за умови відкритого носіння своєї зброї в таких ситуаціях:

а) під час кожного воєнного конфлікту;

б) в той час, коли він знаходиться на очах у противника в ході розгортання в бойові порядки, що передують початку нападу, в якому він повинен взяти участь [2].

У зв'язку з цим постає проблема відокремлення комбатантів, які носять неповний комплект форменого одягу від некомбатантів. Деталізовані військові законодавства (наприклад, США) часом визначають, що неповний комплект одягу може слугувати ідентифікуючою ознакою у тому разі, коли він дає змогу зрозуміти, що певна особа є комбатантом. У справі Кассема, що слухалась Ізраїльським військовим судом у Рамалі, було вказано, що навіть носіння виключно головного

убору, що яскраво відокремлює комбатанта, може вважатися достатньою виразною ознакою [5, с. 49].

ДП I в ч. 4 ст. 44 також уточнює, що комбатант, який потрапляє під владу супротивної сторони, коли він не виконує дані вимоги, позбавляється права вважатися військовополоненим, але тим не менше йому надається захист, рівноцінний у всіх відношеннях тому, який надається військовополоненим.

Невиконання обов'язку відрізнити себе від цивільного населення – це єдиний пункт звинувачення проти комбатанта, взятого в полон під час збройного конфлікту, якщо він особисто не вчиняв ніяких ворожих дій. У таких умовах його неможливо звинуватити в посяганні на майно чи замаху на осіб, в провину йому може бути поставлено лише порушення обов'язку перебувати «на виду».

Така поведінка не є серйозним порушенням Женевських конвенцій (ст. 85 ДП I), а відповідно не є і воєнним злочином. Кримінальне ж переслідування можливе лише у разі, якщо ця поведінка є кримінальним правопорушенням відповідно до національного кримінального законодавства країни, що тримає в полоні таку особу. Якщо комбатант озброєний, то до відповідальності його можна притягнути лише за незаконне носіння зброї.

В іншому випадку поведінка комбатанта, який вчинив у цивільній одежі акти війни, може бути прирівняна до віроломства. Проте, ч. 1 ст. 37 ДП I (заборона віроломства), говорить лише про заборону вбивати, завдавати поранення або брати в полон противника, вдаючись до віроломства. Останнім вважаються дії, спрямовані на те, щоб викликати довіру противника і примусити його повірити, що він має право на захист і зобов'язаний надати такий захист згідно з нормами міжнародного права, застосовуваного в період збройних конфліктів, з метою обману такої довіри.

Покаранню ж такі дії підлягають лише у випадку, коли вони є злочином відповідно до національного законодавства країни, що тримає таку особу у полоні. Але в більшості держав світу віроломство не є кримінальним правопорушенням, а тому комбатант, який вчинив такі дії, має реальні шанси уникнути відповідальності [6, с. 478].

Список використаних джерел

1. Inter-American Commission on Human Rights, Report on Terrorism and Human Rights, OEA/Ser.L/V/ II.116 Doc. 5 rev. 1 corr., 22 October 2002, para. 68.

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.

3. Практический словарь гуманитарного права / Médecins Sans Frontières URL: <https://slovar-gumanitarnogo-prava.org/content/article/4/voennoplennye/>.

4. Полторак А. И., Савинский Л. И. Вооруженный конфликт и международное право. Основные проблемы. Москва : «Наука», 1976. 416 с.

5. Грушко М. В. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2015. 283 с.

6. Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов. Москва : Международный Комитет Красного Креста, 2011. 1144 с.

Щур Софія Олегівна,

курсант навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

заступник начальника відділу – завідувач
відділення організації наукової діяльності
перемінного складу відділу організації
наукової діяльності та захисту прав
інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник ***Калиновський О. В.***

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

За останніми даними Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Ірини Верещук у російському полоні перебувають близько двох з половиною тисяч українських громадян [1]. Однак скільки ще тих, хто не був зареєстрованим та не потрапив у статистику, достеменно невідомо. Загалом за інформацією уповноваженого з питань зниклих безвісти Олега Котенка, зниклими безвісти після початку повномасштабної агресії російської федерації